

ESTNISKA EVANGELISK-LUTHERSKA KYRKANS KONSISTORIUMS
OCH
STOCKHOLMS ESTNISKA EVANGELISK-LUTHERSKA FÖRSAMLINGENS
GEMENSAMT REMISSVAR
AV 1968 ÅRS BEREDNING OM STAT OCH KYRKA
UNDER BEAKTANDE AV UNDERREMISSAR FRÅN FÖRSAMLINGARNA
I ESKILSTUNA, GOTLAND, GÖTEBORG OCH VÄST-SVERIGE,
GÄVLE, KUMLA, SÖDRA-SVERIGE, NORRKÖPING, UPPSALA,
SÖDERTÄLJE, VÄRMLAND, ÖREBRO.

Konrad Veem, ärkebiskop och konsistoriets president

Arved Rossman, konsistoriets generalsekreterare

Vello Mänd, kyrkorådets ordförande i Stockholm

Stockholm den 30 mars 1973

Kokkuvõte

Aastal 1944 põgenes ca. 65 000 eesti luterlast oma kodumaalt neist saabus Rootsi ühes peapiiskopi ja 27 õpetajaga ca. 20 000 (2.3.4.). Üle maailma formeeris end põgenikekirik, kellel on praegu 67 kogudust, neist 13 Rootsis (5.12). Eesti Evangeeliumi Luteri Usu Kirik (lühendatult EELK) on liige Luteri Kirikute Maailmaliidus ja Kirikute Maailmanõukogus (6). Rootsis astusid kõik eestlased riigikiriku liikmeiks, kes hoolitses nende usulise teenimise eest. See abi lõpetati järsult 1.7.1946, mispeale eestlased hakkasid oma kirikuelu ise korraldama.

Suurimaks takistuseks kujunes liikmeksolek kahes kirikus korraga. Eestlaste poolt makstud kirikumaksu Rootsi riigikirikule hinnatakse ca. 30 miljoni kroonile, mille varju jääb täielikult eesti kogudustele makstud vabatahtlik maks. Peale selle loovutas EELK 20 noort õpetajat Rootsi riigikirikule. Vastu saadi kasutamiseks tasuta kiriku ja koguduste ruumid, kuna EELK-le antud toetus tõuseb ca. 125 000 kroonile samas ajavahemikus. EELK har offrat mycket, kanske för mycket till gagn för Svenska kyrkan (10). Selle tulemuseks on, et tänapäeval 17 000 eesti luterlasest on ca. 9000 teatavas vahekorras kohalike kogudustega, kuna ainult 3447 isikut maksis oma vabatahtlikku liikmemaksu aastal 1972 (12). Invandrarverketi definitsioon selle olukorra kohta oli "etableritud", kui EELK-d arvati sisserändajate kirikutele määratud toetusest välja aastal 1971 (14).

Tõsiasjad kinnitavad, et EELK koguduste olukord Rootsis on kõige raskem kõikidest üle maailma hargnenud kogudustest. (15).

Reformatsioonist saadik kehtib põhimõte, et kirikus tuleb kasutada emakeelt. Küsimuseks on selle kehtivus nooruse kohtal kes on kasvanud teise keelega ühiskonnas (6). Kodakondsuse vahetamine toimub sujuvalt, kodunemine teises kirikus on hoopis aeglasem (17). Rahva hingeline ja vaimne dispoitsioon avaldab end keelepruugis, mis jutlusele ja palvele annab elu. Ka kommetel ja traditsioonidel on sügav mõju. Teises kirikus ei kohaneta enne, kui need elemendid on tuhmunud (18.19).

Praegune noorsugu pöörduv küllaltki sageli identsuse otsinguil tagasi oma rahva ja kiriku juure (20). Sügavaim motiiv aga asub tõsiasjas, et põgenemise algne põhjus on endiselt aktuaalne ja kordub ikka ja jälle mujal (12.22). Kuna teised kirikud ei ole suutelised seda põhiküsimust mõistma, siis on EELK-le jäänud ülesandeks täita halastaja samaariamehe osa oma vägivaldselt allasurutud ja röövitud eesti rahvale (24).

EELK soovib eestlastel välja astuda Rootsi kirikust ja astuda EELK-sse (25). EELK soovib endale kindlustada ekonomisk utjämning-ut (26). EELK soovib dataservice süsteemist kogudustele osa võtta, kui seda vajatakse selleks, et uppbördssystem för samfundsavgifter enligt alternativ C saaks sujuvalt funktsioneerida. (27).

Bakgrunden

1. Eesti Evangeeliumi Luteri Usu Kirik (edaspidi EELK) ulatub tagasi Eesti rahva ristiusustamise aega 13. sajandil. Tausta mõistmise seisukohast tähtsate etappidena olgu veel nimetatud Rootsi aeg Eestis 16. ja 17. sajandil oma positiivsete järelmõjudega ja Vene aeg 18. ja 19. sajandil oma masendava järelmõjuga. Aastal 1917 nõudsid eesti kirikuõpetajad ühes koguduste esindajatega kiriku riigist lahutamist. Nõue viidi läbi uues ja iseseisvas Eesti Vabariigis, mille põhiseadus aastast 1920 fikseeris kiriku lahutamise riigist. Nendel alustel loodud rahvakirik uuendas vahekorra Rootsi kirikuga ja Nathan Söderblom õnnistas ametisse esimese eesti piiskopi luues traditsiooni, mis on kestnud tänapäevani.
2. Eesti vaba rahvakiriku õnnelik ülesehitamise aeg lõppes järsult, kui kirikule surmaotsuse langetanud Nõukogude Liidu väed okupeerisid Eesti Vabariigi territooriumi, inkorporeerides selle üks kuu hiljem Nõukogude Liitu aastal 1940. Selle vägivallaakti tunnustas Rootsi valitsus õige varsti, kuna tänapäevani on selle jätnud tegemata 31 riiki.
3. Saksa vägede kallaletung Nõukogude Liidule viis Eesti kolmeks aastaks Saksa okupatsiooni alla. Punaarmee uus invasioon aastal 1944 pidi kohe alguses andma kirikule surmahoobi: ca. 90 % EELK õpetajaist eesotsas ametisoleva piiskopi asetäitjaga vangistati ja viidi Siberisse. Kasutamata jäänud kirikuid pidi otsekohe antama kasutamiseks profaanseks tarvitamiseks. Sellele tõmbasid ootamatult kriipsu peale ilmikud, kes hakkasid kirikutes jumalateenistusi pidama. Rootsi Mihkli kirik Tallinnas muudeti aga võimlaks.
4. Punaarmee invasiooni eest põgenes aastal 1944 ca. 65.000 luterlast Eestist: Rootsi saabus ca. 20.000, nende seas 27 õpetajat ja peapiiskop, Saksamaale jõudis ca. 45.000, nende seas 41 õpetajat ja piiskop. Saksamaalt rändas valdav enamus edasi ülemeremaadesse. Pärast balti sõdurite väljaandmist Nõukogude Liidule rändas Rootsist edasi mitu tuhat eestlast. Viimastel aastatel on taas märgata sügavat rahu- tust Rootsi eestlaste seas.

5. Kuhu iganes väljarändajaid koondus gruppidega, seal nad asutasid kogudusi, milles tuleb näha rahvakiriku elujõudu. Kogudusi ja praostkondi korraldati EELK põhimääruste järele. Sellel kirikul ei ole midagi, mida võib omistada vanadele kirikutele, nagu kaitsvat võimu, rikkust, võimalusi korraldusi läbi viia jne; EELK-l on ainult Päästja kõigest kurjast ja võimalusi tõe teatavaks teha. Niisugune kirik laotab vaikselt ja paljude imestuseks ja võõrastuseks oma koguduste võrgu üle maailma. 67 kogudust on kogunud seitsmesse praostkonda: Rootsis, Saksa Liiduvabariigis, Inglismaal, Kanadas, Ameerika Ühendriikides on kaks praostkonda, Austraalias. EELK kõrgeim organ, kirikukogu, valib peapiiskopi, piiskopi ja eksekutiivina konsistooriumi. Praegu ametisolev peapiiskop on järjekorras kolmas väljaspool Eestit. Arusaadavalt tekitab nii laialdase kiriku administreerimine ülejõukäivaid kulusid.

6. EELK on eesti vaba rahvakiriku õiguslik esindaja ja eesti rahva võltsimatu tahte väljendaja. Ta on Luteri Kirikute Maailmaliidu ja Kirikute Maailmaõukogu asutajaliige.

7. Oma kodumaal elaval kirikul on võõras vägivallavõim röövinud rahvakiriku tunnuseid. Kirik on avalikust elust välja tõugatud ja tema liikmetele tehakse takistusi edasijõudmisel elukutses. Kogudused ei tohi omale õpetajaid valida, kirik ei tohi ülemkarjast valida. Valiku teostab kirikut hävitada tahtev võim, millele kiriku organid peavad kätte väljaspoole andma. Kirik ei tohi oma liikmeid maksustada. Kirik tohib vastu võtta ainult vabatahtlikke annetusi. Ei tohi abi vastu võtta ei välismaalt ega sisemaalt, kus tugevamad kogudused võiksid toetada puuduses olevaid kogudusi. Tegelikult ja sisuliselt on aga see kirik siiski rahvakirik edasi. Mitte ainult, et kirikuüksed on jumalateenistusteks avatud kõikidele - rahvas hoiab end sellegipoolest kirikust eemal -: seniajani pole veel ainustki kirikut konfiskeeritud põhjusel, et ehitus on lagunenu. Peab järeldama, et väikseks jäänud kogudused saavad annetusi ka mitteliikmeilt. Ei ole seni leidunud ainustki õpetajat, kes oleks ärateenitud kollaboraatori nime.

8. Rootsis asutati esimene eestlaste kogudus Stockholmis aastal 1942. Pögenike saabumisega 1944 a. sügisel muutus

olukord märksa. Eesti õpetajate seisundi kohta andis selgituse Rootsi peapiiskopi kiri Eesti peapiiskopile 25.10.1944, milles taatati, et "eesti õpetajad on rite vocati Sõna teenistuses, sakramentide talitamises ja hingehoiutöös". Rootsi kiriku poolt loodi Baltiska Kyrkokontoret vaimulike vajaduste korraldamiseks ja majanduslike eelduste loomiseks. See kristlikult vennalik suhtumisviis puudutas eestlasi sügavalt ja kõik astusid Rootsi kiriku liikmeiks. Ei tuntud vajadust iseseisva kiriku asutamise järele. Astus jõusse 1.4.1945 piirkondade süsteem, mis nägi ette kuus piirkonda, igäüks oma eesti õpetajaga, kes töötasid Rootsi kiriku ülesandel ja kulul.

9. Mainitud Rootsi kiriku süsteem eestlaste usuliseks teenimiseks lõpetati järsult 1.7.1946. Üteldi: "Eestlased hoollitsegu nüüd oma kiriklike vajaduste eest ise". Lõök oli raske ja selle konsekventse ei ei mõistetud kehe. Eesti luterlased väljendasid oma usaldust Rootsi kirikule sellesse liikmena edasi jäädes. Seda nad on tänapäevani. See tõsiasi aga on osutunud ülejõukäivaks koormaks eestlastele, sest EELK peapiiskopi üleskutse oma õpetajate tegevuse toetamiseks leidis järgimist ainult piiratud ulatuses.

10. Üldiste arvestuste järele on eestlased tasunud Rootsi riigikirikule tänaseni ca. 30 miljonit krooni kirikumaksuna. Rootsi kirik on annud kirikuid ja kogudustemaju tasuta kasutada. Balti Kyrkokontoreti ja hiljem Lutherhjalpeni kaudu on EELK saanud toetust ca. 125.000 krooni. Mõned kohalikud Rootsi kogudused on omalt poolt veidi toetanud kohalikke eesti kogudusi. Peale selle andis EELK 20 nooremat õpetajat Rootsi kirikule, kelle väljaõpe ja praktika toimus Eesti Vabariigis. EELK har offrat mycket till gagn för Svenska kyrkan.

11. Ühenduses Religionsfrihetslag'iga esitas EELK 1952. aastal Överståthållarämbet'ile tõlgitud kokkuvõtte oma kirikuseadusest. Seepeale said need vähesed õpetajad, kes jätkasid tööd EELK raames, vajalikud õigused oma tegevusele.

12. EELK Rootsi praostkonnal on 12 kogudust. Neile lisandub Stokholmi kogudus, mis sai peapiiskoplikuks koguduseks aastas 1972.

Varieerudes tublisti oma suuruselt asuvad kogudused järgmistes paikades: Eskilstuna, Gotland, Göteborg ühes Lääne-Rootsi piirkonnaga, Gävle, Halmstad, Kumla, Lõuna-Rootsi kaheksa pihtkonnaga (med 8 annexförsamlingar), Norrköping, Södertälje, Uppsala, Värmland ja Örebro. Neid teenib tänapäeval 6 õpetajat, kes on vahepeal pensioniikka jõudnud. Peale selle aitab veel kaasa 4 Rootsi kirikus ametisolevat õpetajat. Ainsana saab tänapäeval tasuta Stokholmi koguduse kyrkoherde ja nimelt Kyrkofondenilt kui pastoratsadjunkt palgaastmega Ag 22, tal on ka tjänstebrevsrätt. EELK koguduste väga rasket olukorda iseloomustab tõsiasi, et ümmarguselt 17.000 luterlasest Rootsis maksis aastal 1972 oma vabatahtlikku maksu EELK kogudustele 3447 liiget, kuna ca. 9000 ühes laste ja vanadega seisab EELK-le lähedal, kuid matust otsitakse EELK ja mitte Rootsi riigikiriku juures.

13. Eestlaste kuuluvusest Rootsi kirikusse on kchati tõlgentatud ka nii, et riigikiriku kyrkoherde'd anordnar jumalateenistusi eestlastele, kusjuures võetakse tarvitusele EELK kyrkohandboken, ilma et oleks ühendusse astunud või selleks luba küsitud EELK-lt. Eelpoolmainitud asjaolud on seni järjekindlalt juhtunud Boråsi Caroli ja Stockholmi Hägersteni kogudustes. Remissimaterjali hulgas leiduvas "Samhälle och trossamfund", Bilaga 2l:4 on edasi antud intervjuu Boråsi Caroli kyrkoherdega, kus välismaalastega ühenduses pole eestlasi üldse mainitudki.

14. Rootsi riik on üldiselt olnud suurejooneline eestlaste kultuuriliste vajaduste toetamisel. Kui aga aastal 1971 üles kerkis sisserändajate kiriklike vajaduste toetamine Invandrarverketi kaudu, arvati EELK toetusest välja põhjusel, et ta on "etabलेerunud kirik".

15. Kokkuvõttes võib ütelda, et EELK koguduste olukord Rootsis on kõige raskem võrreldes kõikide teiste maadega väljaspool Eestit. Väljaspool Euroopat valitseb vabakiriklik süsteem, mis on osutunud stimuleerivaks EELK kogudustele. Nendes ühiskondades valitseb inspireeriv "do it yourself", aim, mida sotsialistlikus ühiskonnas sel määral ei leidu.

Olgu näitena toodud võrdlus EELK koguduste olukorrast Saksa Liiduvabariigis, kus leidub ca. 2000 eesti luterlast koondununa kuude kogudusse. Teatavasti on Saksamaal kirik riigist lahutatud, kusjuures nendevahelised suhted arenevad positiivses koostöös, ilma et oleks kurdetud teiste maailmavaateliste gruppide kahjustamise pärast. Laadilt on luteri kirik Saksamaal samuti rahvakirik, millele rajanebki usalduslik koostöö riigi ja kiriku vahel. Eestlased ei kuulu Saksa kirikusse. Kuid nad maksavad tulumaksu Saksa kirikule. Seda arvesse võttes annab Saksa kirik eesti kogudustele tasuta kasutada omad kirikud ja lokaalid. Kolmele eesti õpetajale makstakse täispalk, mitte adjunkti palk ja sellele lisaks kantselei- ja sõidukulud. Kaks eesti õpetajat on ametis Saksa kirikus ja nad aitavad võimalust mööda kaasa EELK ülesannetes.

Principierna

16. Vanaluterlik põhimõte on reformatsioonist saadik olnud, et inimestele tuleb anda Jumala sõna ja evangeelium Kristusest nende emakeeles. See põhimõte on tunnustatud ka tänapäeval. Aktuaalseks küsimuseks aga on nüüd saanud selle põhimõtte ulatavus ja kehtivus noorte juures, kes kasvavad üles teise keelega ümbruskonnas.

17. Kogemused näitavad, et kodakondsuse vahetamine kulgeb sujuvalt, uus pass pistetakse kergendustundega taskusse. Need toimingud ei puuduta märkimisväärselt inimeste seesmust. Kirikusse kuulumise vormiline külg on sellele sarnane. Kuid kiriku juures on oluline seesmine külg ja küsimuseks on kodunemine teise kiriku elus.

18. Keel ei ole mitte ainult vokaablid ja grammatika. Keelega koos kerkib esile teine maailm, mida teatud rahvas on kujundanud aastatuhandeid ja millel on sügavusse ulatuv mõju oma väljendustega rõõmu ja õnne, mure ja kurbusega ühenduses jne. Keeles väljendab end teatav rahvas, väljendavad end selle rahva kogemused ühes psüühiliste ja voluntaristlike reageerimistega. Sõnavara kätkeb väärtustunnetusi, tundelisi elamusi, mõttekäikude kindlad teed, mis elustavad assotsiatsioone ja nimelt hõimuhinge ehk kollektiivse taju ja tunnetuse skaalal. See kõik mõjub emakeelsel jumalateenistusel

eriti kuulutuse ja palvega ühenduses. Ei ole kuidagi õigus-
tatud alahinnata kiriklikke kombeid: neis väljendab end eri-
nevaid jooni, millised on vajalikud ja kodused, kuna teised
jäävad kauemaks ajaks võõraks ja vastuvõtmatuiks. Formaalsel
pinnal, s.o. kiriku kui organisatsiooni huvide pinnal
argumenteerimine läheb ajast mööda. EELK palvetab samu ki-
rikupalveid nii kodumaal kui paguluses. Kes julgeks seda
tähtsusetuks või mittevajalikuks pidada?

19. Noorsugu, kes on üles kasvanud teises ühiskonnas, omab
häid eeldusi praktilisse kutseellu integreerimisel. Mis
puutub kodunemisse teise rahva kirikus, siis on selle eel-
duseks oma päritolu vaimse ja hingelise pärandi kustumine
ja see võtab veel palju aega.

20. Senine kogemus noortega on, et nad alul on rõhutatult
rootsipärased. Kuid küpsemisega, s.o. eneseleidmisega või
otsingutega oma identsuse kindlakstegemiseks, pöördutakse
sageli tagasi eesti rahvuslike avalduste juure ja eriti
abiellumisega ühenduses kerkib kirik uuesti esile. Ei ole
sugugi harulduseks, et eesti noor, kes ei oskagi enam eesti
keelt, pöördub tagasi. On nimelt hakatud kogema midagi, mis
annab kustutamatu võõrsuse tunde kõigile pingutustele vaa-
tamata.

21. Sellega seoses tuleb napilt puudutada eesti rahva väga
profileeritud põhiomadusi. Kuna eestlase eneseteadvus on
kujunenud viimase ligemale tuhande aasta vältel teiste rah-
vaste esindajatega ühenduses, kes temasse on üleolevalt ja
enamasti halvasti suhtunud, suhtub eestlane oma ümbrusse
äärmiselt kriitiliselt, ekstreemselt individualistlikult ja
omas asjus rangelt alalhoidlik säilitadatahtev. Eesti rah-
vast ei ole veel kunagi võidetud indoktrineerimisega. Seda
tõsiasja on sõnas ja kirjas pidanud omaks võtma isegi ate-
isti propagandistid Nõukogude Eestis. Läänemaailma destruk-
tiivsed moed ei avalda mõju eestlastele vaid toidavad ai-
nult nende iseteadvust. Läänemaailma vaimne küündimatus
ideoloogilises segadustes orienteerumiseks kinnitab eestlast
ainult toimima oma õiglustunde järele. Selge pilguga jälgi-
takse prioriteerimisi ja tõsiasjade mahavaikimisi, mille
tagajärjel eestlased konstateerivad, et nad on taas tagasi-
lükatud teiste poolt.

22. On täiesti võimatu, et EELK selles olukorras jäta oma rahva maha. EELK on põgenike kirik. Seni kuni põgenemise põhjus on endiselt olemas levides aina edasi uutele aladele, süveneb eksiili motiiv, olles aktuaalselt päevakorral. Kui maailm eesti rahva ära unustab ja tema vajadusi salgab, siis tunneb eestlane, et tema tahab olla truu oma rõhutud ja õnnetu rahva vastu, oma rahvuslike kangelaste ja oma märtrite kiriku vastu. Kuna ükski teine kirik ei ole valmis neid ülesandeid endale võtma, siis on EELK valmis samaariamehe ülesannet täitma nii kaua kui selleks aega on antud.

23. G 72 soovitas EELK esindajate initsiatiivil võtta edaspidi Rootsisis tarvitusele nimetus "minoritetskyrka" ametliku termini "invandrarkyrka" asemel. Ettepaneku tugevus seisneb selles, et ta väldib väärtõlgendusi pärast aastat 1983. G 72 väljendas end negatiivselt proselüütide tegemise suhtes tugevamate kirikute poolt. Neid põhimõtteid tuleks edaspidigi silmas pidada.

24. Kui EELK-le luuakse teiste kirikutega võrdsed võimalused Rootsisis, siis tervitame praegust suurt algatust, mis sisaldab EELK-le võimaluse välja jõuda mineviku eksitustest. Kuna otsused üksikasjades tehakse teisel plaanil, siis pole põhjust nende juures siin lähemalt peatuda. Soovides, et 1968 års beredning om stat och kyrka annab positiivseid tulemusi, milliseid kannab vastastikune usaldus ja mõistmine teise vajadustest, esitame selles suures raamis EELK tagasihoidlikud huvid järgnevalt.

Konsekvenserna

25. Kuna EELK on jõudnud arusaamisele, et on saanud aeg eesti päritoluga luterlastele kuuluda ainult ühte luteri usu kirikusse, soovitab EELK oma liikmetele korraldada oma vahekord Rootsi kirikuga sellele vastavalt. Ta soovitab edasi eesti päritoluga luterlastele, kes kuuluvad Rootsi kirikusse ja mitte EELK-sse, välja astuda Rootsi kirikust ja astuda EELK liikmeks. Vahekorrad peavad olema selged hiljemalt 1976. aastal. EELK soovib, kui võimalik, esineda oma andmetega informatsioonilehel, mis saadetakse till alla hushåll i Sverige või vähemalt, et seal esineks eestlastesse puutuvalt vastav märge ja aadress.

26. EELK on tugevasti huvitatud skatteutjämningu ja samuti ekonomisk utjämningu võimaluste maksimaalsest kasutamisest, et mitte, nagu seni, passiivselt lasta teistel meie asjus otsustada.

27. EELK on huvitatud dataservicest kogudustele, kui see on ühendatud med uppbördsystem för samfundsavgifter enligt alternativ C. Kui viimane ei peaks osutama võimalikuks, siis reserveerib EELK endale vabaduse teissuguse otsuse tegemiseks.